terminologiei militare otomane, turcisme referitoare la viața cotidiană din Imperiu, dar și lexic de origine neogreacă sau grecisme privitoare la viața citadină, fauna și flora din regiunile în care a avut loc campania. Este prezent, de asemenea, un lexic de origine slavonă, în descrierea bisericilor și a mănăstirilor, precum și atunci când face referire la funcții din statul feudal. Interesantă este prezența lexicului de origine italiană în varianta dialectală venețiană, dar și a unui număr considerabil de cuvinte călătoare „cărora nu totdeauna li se poate stabili cu precizie originea, ele fiind o expresie a circulației oamenilor, bunurilor și cuvintelor în acest spațiu al Mediteranei Orientale" (p. 55) – cuvinte atestate, în forme identice ori diferite, mai întâi sau, până acum, numai în *Istoria ieroglifică* a lui Dimitrie Cantemir. Lucrarea prezintă de asemenea un foarte bogat material antroponimic și toponimic; pentru cele din urmă, autorul face asocieri între denumirile grecești și turcești, oferind, uneori, și traducerea în română.

Că o astfel de ediție este de o mare utilitate nu mai trebuie argumentat. Reluăm aici, totuși, ca pe un îndemn inspirator, sinteza făcută de editor, la p. 57: „*Istoriia oștirei ce s-au făcut asupra Moreii la anul 7223* se dovedește a fi un text de mare importanță, din multiple privințe prea multă vreme ignorat: din punct de vedere istoriografic aducând un cumul de informații care lipseau până acum despre conflictul tuco-venețian din 1715; din punct de vedere lingvistic oferind o bogăție lexicală pe care, dintre textele contemporane, doar *Istoria ieroglifică* și *Letopisețul* lui Neculce o oferă; din punct de vedere literar, dincolo de umorul și virtuțile evidente ale unui stil colocvial, este un text care se găsește categoric în teritoriul literaturii de frontieră, fiind primul jurnal de călătorie și primul reportaj de război din literatura noastră, oferind un aspect inedit imaginii pe care o avem asupra literaturii române la începutul secolului al XVIII-lea".

Gabriela Haja
Institutul de Filologie Română „Alexandru Philippide",
Academia Română, Filiala Iași, România
(gabi.haja@acadiasi.ro)

MIRCEA CIUBOTARU, *Tezaurul toponimic al României. Moldova*, vol. III, *Dicționarul toponimic al bazinului superior al Bârladului (structural și etimologic)*, București, Editura Academiei Române, 2024, LXXIV p. + 696 p. + 41 planșe.

Apariție științifică de excepție, *Dicționarul toponimic al bazinului superior al Bârladului (structural și etimologic)* reprezintă un exemplu deocamdată fără pereche de aplicare a teoriei câmpurilor toponimice în realizarea unui dicționar toponimic structural și etimologic. Impresionantul volum se prezintă singur în primul rând prin complexitate și dimensiune: 74 de pagini numerotate în serie separată alcătuind un cuprinzător aparat introductiv (*Introducere*, *Bibliografie*, *Abrevieri și semne speciale*, *Siglele localităților* și *Lista informatorilor*), aproape 650 de pagini de intrări propriu-zise și trimiteri lexicografice, urmate de o propunere de instrumente suplimentare destinate să ofere perspective diverse asupra imensului material toponimic (lista numelor-titlu pe comune, material neprelucrat lexicografic MNL, lista bazelor lexicale, un indice antroponimic, un indice al numelor de grup din cuvintele-titlu și un indice toponimic slavon cu subsecțiuni – perifraze și toponime simple sau compuse), apoi 39 de planșe cu planuri de moșii, majoritatea din prima jumătate a sec. XIX, și în fine două hărți.

Dublu licențiat, în litere și în istorie, cu o serie impresionantă de contribuții în ambele direcții vreme de jumătate de veac, autorul se prezintă, de asemenea, singur, prin întregul său parcurs profesional și științific. Rezultatele sale în domeniul lingvistic – studii de etimologie, onomastică, istoria limbii –, împreună cu activitatea de editare de documente, au devenit repere și instrumente de lucru pentru comunitatea de cercetători ai limbii române și ai istoriei. Ca un corolar se înscriu premii prestigioase care i-au fost conferite de Academia Română și alte foruri științifice – o recunoaștere fără dubii a calității exemplare a operei sale științifice.

Cum toponimia însăși ca disciplină lingvistică este, de fapt, o știință multidisciplinară, implicând trei specializări – lingvistică, istorie, geografie –, dubla specializare a autorului asigură premisele solide ale unei cercetări toponimice remarcabile. Absența aparentă a celei de a treia specializări, geografia, a fost anulată prin contactul nemediat, menținut permanent cu zona cercetată, prin anchete de teren efectuate timp de cinci decenii în repetate rânduri, cu scopul evitării absolute a oricăror rezultate incerte sau provizorii. Rezultatul acestui ansamblu de calități este volumul de referință apărut la Editura Academiei Române, *Dicționarul toponimic al bazinului superior al Bârladului (structural și etimologic)*, dicționar care este în aceeași măsură și istoric, după cum precizează autorul însuși la p. IX.

Având punctul de plecare în teoria câmpurilor toponimice creată de Dragoș Moldovanu începând cu anii ’70 ai secolului trecut, *Dicționarul* profesorului și cercetătorului Mircea Ciubotaru, el însuși fost membru al Departamentului de toponimie de la Institutul de Filologie Română „Alexandru Philippide” din Iași în anii de început pentru lexicografia toponimică structurală ieșeană, a devenit ilustrarea cea mai convingătoare a esenței acestei teorii, prin aplicarea conceptelor-cheie de *câmp toponimic*, cu dezvoltarea și evoluția acestuia, de *dinamică a denominației toponimice dintr-un areal* și mai ales de *etimologie toponimică*, prin căutarea explicației pentru originea denumirii aplicate unui anumit referent geografic.

Congruența dintre autor și opera sa, în cazul prezentat de noi, transpare cu forța evidenței dacă remarcăm că un dicționar toponimic de o asemenea consistență, atât pe dimensiunea diacronică, cât și pe cea etimologică, a putut fi realizat tocmai de un lingvist dublat de un specialist în istorie, și anume de un cercetător convins că dimensiunea temporală este esența înțelegerii oricărui fenomen din lumea noastră. Și tocmai atenția îndreptată spre această dimensiune îl conduce spre înțelegerea originii lucrurilor, inclusiv a originii unui nume de loc.

Dicționarul utilizează, cum arătam mai sus, conceptele esențiale pe care este construită teoria câmpurilor toponimice: depistează punctul de plecare al câmpului, adică nucleul denominativ, și urmărește dezvoltarea acestuia în timp prin diversele categorii toponimice. Secțiunea cea mai amplă, însă, a unui articol lexicografic este cea finală, care oferă explicația etimologică, motivația pentru care denominatorul alege un anumit cuvânt, fie el nume comun, fie nume propriu (recte un antroponim), pentru a desemna un anumit referent geografic la un moment dat și într-un anumit context geografic și social.

Pentru a înțelege cum se poate ajunge la un asemenea rezultat, clarificările din *Introducerea* semnată de autor sunt mai mult decât suficiente: „Lucrarea de față este, până în acest moment, cea mai complexă prelucrare a unui material adunat prin *anchete* cu chestionarul și prin documentare *arhivistică* și *bibliografică*, abordând toate *componentele* implicite denominației toponimice, anume cea *lingvistică* (lexic, etimologie, gramatică și stilistică), *geografică* (referențială) și *istorică* (diacronică)” (p. IX) [subl. n.]. Prin abordarea cu aceeași seriozitate și dorință de exhaustivitate, pe cele trei componente menționate, a documentării și procesării informațiilor, autorul țintește spre realizarea unei cercetări complete, care să

conducă la rezultate certe, eliminând toate tipurile de erori care pot apărea într-o asemenea întreprindere de prelucrare a unui material imens, uneori dificil de verificat, excerptat, parțial cel puțin, din surse pasibile de a distorsiona informația. „Perspectivele geografică și istorică, precum și analiza lingvistică sunt necesități imperative ale toponomasticii *integrale*, care impun cunoașterea *de visu* a spațiului cercetat, în contextul anchetelor cu chestionar și hartă, despuierea surselor documentare edite și investigarea îndelungată a arhivelor, pregătirea lingvistică generală și de specialitate, pentru demersul etimologic și prelucrarea lexicografică a informației acumulate. [...] Numai ancheta profesionistă și documentarea completă pot depista, explica și rectifica erorile toponimice” (p. XV).

Pentru exhaustivitatea documentării istorice și geografice și pentru exactitatea și claritatea interpretării și prelucrării acesteia în cadrul câmpului toponimic, un exemplu ne este oferit de articolul *Bârladul*. Secțiunea etimologică a articolului reprezintă o sinteză a încercărilor etimologice de până acum, ceea ce constituie un câștig enorm pentru cititor.

Articolul *Bârlădeanul* constituie un exemplu de corelare între definiția nucleului denominativ – adică a nucleului câmpului toponimic – și secțiunea finală de etimologie, cu explicații istorice detaliate:

> **BÂRLĂDEANUL** top. pers. **I.** Pedon. (În sint.) Terenul arabil și de pășune de la S de marginea de SE a s. Tansa, dintre P. Tansa, la V, și șos. Tansa-Suhuleț, la E, continuat la S încă cca 1 km.
> – Etim.: n. *Bârlădeanul* al unuia din cei cinci bătrâni din moș. Suhuleț, de la înc. sec. XVII. Partea sa, de 100 pământuri, a fost vândută (55 pământuri), zece pământuri fiind cumpărate înainte de 1703 iulie 13 de vistiernicul Enăchiță Lupul, cf. CDM V, 1703. Cele 45 de pământuri rămase au fost moștenite de două fiice, una (Păscălina) măritată cu un Baron, al cărui strănepot Costandin Baron era martor la o hotarnică din a. 1776 a moș. Suhuleț. O spiță a răzeșilor Bârlădeanu și Baron din sec. XVII–XIX se află la ARH. IAȘ, DOC. SPIRID. LXXI/131 (f.a., cca 1824). Neamul Bârlădeanu a dispărut din s. Suhuleț.

Pentru claritatea expunerii și evitarea unor redundanțe, autorul a renunțat la unele cerințe stipulate prin normele inițiale de redactare a dicționarului toponimic structural, proiectat a fi realizat la Institutul de Filologie Română din Iași. Ajustările, acomodările și diferențierile față de propunerile inițiale ale teoriei câmpurilor toponimice au fost subliniate și explicate de autor în *Introducere*; astfel, subcapitolul intitulat *Schema lexicografică* (p. XXXII–XXXVII) oferă clarificări despre particularități ale aplicării conceptelor subsumate teoriei câmpurilor toponimice în *Dicționarul toponimic*.

Diminutivele toponimice care au dezvoltat câmpuri mai ample, cu atestări care oferă o bogăție de variante denominative, au fost lucrate separat de nucleul inițial, într-un câmp propriu, dar cu trimiteri reciproce: *Bârlăzelul* versus *Bârladul*.

Am fi tentați să considerăm că aplicarea conceptelor centrale, esențiale, ale teoriei câmpurilor toponimice rămâne în plan secund, în prim-plan impunându-se bogăția remarcabilă de informații istorice, geografice și lingvistice acumulate în jurul numelui de loc tratat și oferite cu generozitate. Autorul are însă experiența și abilitatea de a utiliza materialul cu discernământ, păstrând claritatea expunerii, și aceasta nu numai referitor la prelucrarea și utilizarea informației istorice. De exemplu, la toponimele dezvoltate din cuvinte comune, apelative, inclusiv la cele al căror sens este mai puțin transparent pentru cititorul comun, cum ar fi ent. *bobeică*, nu este specificat sensul apelativului, nici în corpul articolului de dicționar, și nici în lista finală a bazei lexicale a toponimiei prezentate în volum. Pentru cititorul

avizat însă, definiția însăși, fără alte glosări și explicații, de la *Bobeica*[2] „înălțime de pe D. Frăsinelul" lasă să transpară sensul acestui regionalism. (Cf. MDTM[1] s.v. *Bobeica* ent. *bobeică* „vârf de munte rotunjit; prin extensie munte cu un astfel de vârf", ANCH.) Considerând că o definiție de o asemenea acuratețe presupune cu necesitate cunoașterea nemijlocită a realității geografice din teren, putem confirma observația făcută de autor asupra utilității, chiar a necesității anchetei directe, singura modalitate de a da o definiție aplicată la acel referent unic ce poartă respectivul nume: vârf rotunjit al unui deal, deci deal pe un deal. Este ilustrarea conceptului de etimologie toponimică, diferit în anumite privințe de etimologia lingvistică.

Dacă unii cititori ar putea avea impresia că informația istorică sufocă informația toponimică, precizăm că și aceasta din urmă este prezentă, ea construindu-se într-un cadru istoric conturat de o mână sigură și o minte avizată și fiind legitimată de acest cadru. De altfel, este deja recunoscut că un toponim se naște într-un anumit context istoric, geografic, social, cultural și, nu în ultimul rând, lingvistic. Ajungem astfel la conceptul de toponimie integrală, propus de autor prin parafrazarea conceptului coșerian de lingvistică integrală, o convingere pe care a propagat-o cu consecvență și pe care acum, după apariția *Dicționarului toponimic al bazinului superior al Bârladului*, o impune prin puterea exemplului, a rezultatului cert și de cea mai înaltă valoare.

Aparentul exces de informații istorice se dovedește a fi, la o analiză mai atentă, fundamental pentru clarificarea unor probleme-cheie ale cercetării toponimice: dinamica schimbărilor de nume și, implicit, înțelegerea sinonimelor toponimice, evoluția denumirilor, dezvoltarea câmpului toponimic, numeroasele variante denominative (și nu numai). Totodată, lucrarea aduce informații importante pentru studierea istoriei limbii române și a interferențelor lingvistice din zona cercetată.

Departe de a fi un inconvenient, tocmai abundența de informații istorice, geografice și lingvistice, împreună cu rezultatele obținute printr-o cercetare dificilă, riguroasă și perseverentă, face ca *Dicționarul* și aparatul său critic să reprezinte o bază de date exhaustivă, un model de cercetare lexicografică și etimologică toponimică și o sursă de inspirație pentru cercetări viitoare în domeniul onomasticii și al altor discipline lingvistice.

Vlad Cojocaru
Institutul de Filologie Română „Alexandru Philippide"
Academia Română, Filiala Iași,
România (vldcojocaru@yahoo.com)

ROZALIA COLCIAR, *Feleacu (Județul Cluj). Monografie lingvistică*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2024, 226 p.

Lucrarea în discuție îmbină direcțiile constante de studiu ale Rozaliei Colciar, cercetătoare la Institutul de Lingvistică și Istorie Literară „Sextil Pușcariu" al Academiei Române, coautoare la volumele II–VI ale *Atlasului lingvistic român, pe regiuni. Transilvania*, semnatară a numeroase studii de dialectologie, antroponimie și pragmatică. După cum

[1] *Tezaurul toponimic al României. Moldova*, vol. II, *Micul dicționar toponimic al Moldovei, structural și etimologic*, partea a 2-a, *Toponime descriptive* (autori: Daniela Butnaru, Vlad Cojocaru, Dinu Moscal, Ana-Maria Prisacaru), Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza, 2021.